

Potrditev privilegijev kartuziji Pleterje

30.4.2026 - | gov.si

Arhivalijo meseca posvečamo menihom v kartuziji Pleterje, ki jo je leta 1407 ustanovil celjski grof Herman II. Po nekaj desetletjih razcveta je začela v gmotnem in duhovnem smislu nazadovati, čeprav so jo s podelitvijo privilegijev in svoboščin podpirali tudi deželni knezi iz habsburške dinastije. Privilegije je samostanu pred natanko petsto leti pisno potrdil avstrijski nadvojvoda Ferdinand I.

Arhivski vir

1526 maj 12., Dunaj

Original, pergament, 57 cm × 25,5 cm, okrogel viseči pečat avstrijskega nadvojvode Ferdinanda I. Habsburškega iz rdečega voska, premera 8,4 cm, v okrogli skodelici iz naravnega voska, premera 11,6 cm, pritrjen z rumeno-rdečo pleteno svileno vrvico

Signatura: *SI AS 1063, Zbirka listin, št. 5639*

Avstrijski nadvojvoda Ferdinand I. Habsburški potrjuje privilegije in svoboščine kartuziji Pleterje. Pečat avstrijskega nadvojvode Ferdinanda I. Habsburškega.

Sv. Bruno iz Kölna je leta 1084 ustanovil enega najstrožjih in obenem najbolj fascinantnih meniških redov v katoliški Cerkvi. Povod zanj je bilo njegovo iskanje samote in tišine, da bi se na ta način lahko popolnoma posvetil Bogu. Prvi samostan je ustanovil v dolini *Grande Chartreuse*, v prevodu Velika Kartuzija, v francoskih Alpah, po kateri je red tudi dobil ime kartuzijani (*Ordo Cartusiensis*). Pravila reda ni napisal ustanovitelj, temveč njegovi učenci; leta 1133 jih je potrdil papež Inocenc II. (1130-1143), leta 1140 pa še zbor priorjev vseh kartuzij, zato se to leto šteje za leto ustanovitve kartuzijanskega reda. Iz tega leta izvirata tudi osnovni redovni besedili, Statuti (*Statutes*) in Redovna pravila. Kartuzijanski način življenja se ni spremenil vse od ustanovitve, zato je moto kartuzijanov *Stat crux dum volvitur orbis* (Križ stoji, dokler se svet vrti).

Bistvo kartuzijanov je kontemplacija oziroma premišljevanje. Kartuzijani ne pridigajo, ne poučujejo v šolah in ne opravljajo župnijskega dela. Njihovo »delo« je molitev za ves svet v popolni izolaciji. Združujejo tako eremitsko (puščavniško) kot tudi cenobitsko (skupno) življenje. Vsak pater živi v svoji majhni hišici oziroma celici z vrtom. Tam moli, dela, študira in spi. Patri med seboj govorijo le ob posebnih priložnostih (npr. med tedenskim skupnim sprehodom). Večino časa komunicirajo le z znaki ali s kratkimi zapisi. Skupaj se zberejo le v cerkvi pri polnočnicah, jutranji maši in večernicah. Njihovo petje je starodavno, počasno in brez uporabe glasbil (orgel).

Za matični deželi reda štejemo Francijo in Italijo. Prve kartuzijanske postojanke izven teh dveh dežel pa je sprejelo prav slovensko ozemlje: na tem prostoru so v preteklosti delovale kar štiri kartuzije: Žiče (ustanovljena okrog 1160), Jurklošter (okrog 1170), Bistra (sredi 13. stoletja) in Pleterje (na začetku 15. stoletja).

Arhivalijo meseca tokrat posvečamo belim menihom v kartuziji Pleterje, ustanovi Hermana II. grofa Celjskega (okrog 1361-1435), od leta 1391 velikega dobrotnika kartuzijanskega reda.

Tesen odnos s kartuzijani in želja po ustanovitvi lastnega samostana sta Hermana II. spodbudila, da

je leta 1403 začel z gradnjo samostana, poimenovanega Prestol presvete Trojice (*Thronus sanctissimae Trinitatis*). Čeprav je bila uradna ustanovna listina izdana šele 10. julija 1407 v Celju, so pred tem že potekali intenzivni postopki pridobivanja posesti in deželnoknežjih privilegijev. Samostan je bil postavljen na območju vasi Pleterje pod Gorjanci, kjer so Celjski postopoma odkupili zemljišča od Turjaških, Čušperških in Sicherstajnskih. Za nemoteno gradnjo je ustanovitelj namenil dohodke svojih gosposčin Vuzenica in Žlembenk. Do konca leta 1407 je bil večji del samostanskih poslopij, vključno s kapiteljsko kapelo, zakristijo in obema križnima hodnikoma, že pozidan in posvečen, medtem ko je bila mogočna samostanska cerkev dokončana in posvečena šele leta 1420. Red je novo ustanovo uradno inkorporiral leta 1410.

Herman II. je samostanu podelil obsežno posest, med drugim gosposčino Sicherstain z vsemi pravicami do lova in ribolova, mline ter številne kmetije in desetine na Šentjernejskem in Krškem polju. To bogato dediščino sta kasneje potrdila in s pravico do krvnega sodstva v Gorenjem Vrhpolju dopolnila še njegov sin Friderik II. in vnuk Ulrik II., kar priča o trajnem pomenu pleterske kartuzije za dušni blagor in politično moč celjskih grofov.

Samostanska naselbina je bila načrtno postavljena v odročno, z gozdom obdano dolino pod Gorjanci, kar je menihom omogočalo popolno samoto in tišino pri izpolnjevanju redovnih pravil. Sčasoma se je število menihov v Pleterjah povečevalo, kar je zahtevalo dodatne gradnje celic in širitev posesti, ki so jo Celjski velikodušno podpirali vse do konca svoje rodbine. Po njihovem izumrtju leta 1456 pa je počasi pričelo zamirati tudi življenje v pleterski kartuziji. Večkrat so jo prizadeli turški napadi (leta 1471 je bila požgana, a kmalu obnovljena), kar je negativno vplivalo na njeno gospodarstvo, saj so vpadi za sabo pustili izropana in požgana polja, prizadeti pa so bili tudi njeni podložniki, ki so bili ali umorjeni ali odpeljani v sužnost. V prvi polovici 16. stoletja se je obseg posesti kartuzije dodatno zmanjšal še zaradi naselitve Uskokov. Leta 1593 je kartuzija duhovno in materialno propadla, zato jo je avstrijski nadvojvoda izročil ljubljanskim jezuitom, po njihovi ukinitvi leta 1773 pa je samostan postal državna last; v zasebno last je prešel leta 1839. Leta 1899 je kartuzijski red poslopije nekdanje kartuzije odkupil in jo obnovil; od leta 1904 ponovno služi svojemu prvotnemu namenu: molitvi in premissljevanju.

Arhiv Republike Slovenije od začetka 80. let 20. stoletja v Zbirki listin (SI AS 1063) hrani korpus 143 listin kartuzije Pleterje za čas med letoma 1304 in 1595. Ob tej priložnosti izpostavljamo listino avstrijskega nadvojvode Ferdinanda I. Habsburškega, od konca leta 1526 ogrskega in češkega kralja ter med 1556 in 1564 cesarja Svetega rimskega cesarstva. Ferdinand I. je namreč pred natanko pol tisočletja, 12. maja 1526, na Dunaju na prošnjo priorja kartuzije Prestola presvete Trojice v Slovenski marki in župniji Šentjernej v oglejski škofiji (*der prior des closters Pletriach der Newenstiftt genannt zum thron der heiligen vngetaillten Driualtigkait karthuser ordens, in vnnserm lannde an der windischen Marich in der pharr sannd Barthelme, in dem bisthumb zw Aglaj*) kot vladajoči gospod in deželni knez v Avstriji, na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem potrdil privilegije in svoboščine, ki so jih kartuziji predhodno podelili njegovi predniki, zlasti še njegova ded, cesar Maksimilijan I. (1508–1519), leta 1503, in praded, kralj Friderik III. (v letih 1452–1493 cesar Friderik III.), leta 1444. Svojo odločitev je utemeljil na spoštovanju do neprestane božje službe, ki jo opravljajo kartuzijani v šentjernejski župniji. S potrditvijo te listine je kartuziji in njenim posestim zagotovil pravno varnost. Vsem deželnim uradnikom in podložnikom je strogo zapovedal, naj menihov ne ovirajo pri uživanju teh pravic, hkrati pa določil kazni za morebitne kršitelje. S to listino je Ferdinand utrdil svojo vlogo zaščitnika in deželnega kneza na takratnem območju Slovenske marke.

Gre za predzadnjo potrditev privilegijev pred ukinitvijo kartuzije v letu 1595/1596; zadnjo je izstavil njegov sin, nadvojvoda Karel II. (1564–1590), deželni knez Notranje Avstrije, 28. januarja 1568.

Literatura:

- Mlinarič, Jože: *Kartuzija Pleterje 1403-1595*. Pleterje: Kartuzija, 1982.
- Volčjak, Jure: *Listine jezuitskega kolegija v Ljubljani 1592-1751*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2014.

Transkripcija listine

- **Transkripcija listine potrditve privilegijev kartuziji Pleterje**

Dokumentacije

- Transkripcija (docx, 17 KB)
- Transkripcija (pdf, 169 KB)

<https://www.gov.si/novice/2026-05-01-potrditev-privilegijev-kartuziji-pleterje>